

Márton Mátyás

A MAGYAR TENGERFENÉK-DOMBORZATI NEVEK MEGALKOTÁSÁRÓL¹

Megjelent a *Névtani Értesítő* 14. számában 1992-ben Budapesten, pp.: 84–116

A tengerfenék-domborzati nevekkel kapcsolatos kérdések két oldalról, a nyelvtudomány és a földtudományok oldaláról vizsgálhatók.

A térképi névrajz elkészítése kapcsán a „térképész olyan nyelvi anyagot használ, melyet a nyelv szokásos használatához képest sajátosan *egységesítenie* kell, egyes esetekben az egységesítés mellett a nyelvi eszközök *bővítéséről* is gondoskodnia kell. E két feladat egyikét sem végzi el a nyelvtudomány, mely a *névtan* keretében eddig hagyományosan csak a *természetes névadással*, az így keletkezett nevek rendszerével, a *mesterséges névadás* területén pedig csupán a már létrejött rendszerek elemzésével, közülük is csak a helységnevekével foglalkozott” (Földi E., 1991).

Jelen tanulmányban a Kartográfiai Vállalatnál 1984-től folyó – a tengerfenék-domborzat ábrázolásával kapcsolatos – kutatások azon eredményeit foglalom össze, amelyek a térképi névrajz, a – mind a nyelvi, mind a földtudományi követelményeket kielégítő – magyar tengerfenék-domborzati nevek megalkotásával kapcsolatban születtek.

A tengerfenék megismerésének hatása a térképi névanyagra

A Világtenger területén a nagy szélsőségeket mutató domborzati formákat (pl. a legnagyobb mélységeket magukban rejtő óceáni árkok egy részét) már régebben ismertük. Azt is tudtuk, hogy egyes területeken valóságos hegységrendszerek húzódnak az óceánok mélyén, mégis a Világtenger területének zöméről az a felfogás terjedt el, hogy a nagy mélységek egyhangú, sima vidéket rejtenek. Csak a legújabb idők kutatásai derítették föl, hogy az óceán- és tengerfenék tagoltsága, képződményeinek formagazdagsága a szárazföldi területekével vetekszik.

Ahogy az európai ember számára az új kontinensek megismerése hajdan a partvidéki területek feltérképezésével kezdődött, éppígy a tengeri területek esetében is a partközeli övek részletesebb megismerése időben messze megelőzte az azoktól távolabb levő mélytengeri területek feltárását. Természetesen ugyanezt követte az óceán- és tengerfenék képződményeinek elnevezése is.

Jelenleg a nagy technikai felkészültséggel és megfelelő anyagi bázissal rendelkező országok a tengerparthoz közel fekvő területeiket már jól ismerik. Ennek következtében igen gazdag névanyag áll rendelkezésünkre pl. az európai, az észak-amerikai, a japán, az ausztrál partok és a Szovjetunió utódállamainak parti vizei esetében. Napjainkban már a mélytengeri területek felmérése is igen intenzíven folyik, így egyre több részlet, sok eddig ismeretlen tenger alatti képződmény válik ismertté. Az újonnan felmért területek névadói azok a kutatók, akik a tengermélységmérés eredményeképpen az új képződményeket felfedezik: a névadók tehát számunkra idegen nyelvűek. Ennek ellenére már korábban is léteztek magyar nevek is a legnagyobb, legismertebb képződményekre.

A megismerési folyamat napjainkban vezetett el oda, hogy a már régebről ismert tengerfenék-domborzati képződmények nevének részbeni megváltoztatására számos esetben kerül sor. Ennek oka végső soron az, hogy a kezdeti időszakban kizárólag morfológiai szempontok figyelembevételével történt a névadás, gyakran mindössze néhány mérés alapján. Mai ismereteink birtokában már van lehetőség a domborzati elemek genetikájának – kialakulási folyamatának – figyelembevételére is. E jelenség szemléltetésére mindössze egy példát említek: a Haack Weltatlas 1984-es átdolgozott kiadásában az 1980-ashoz viszonyítva azt tapasztal-

¹ A Kartográfiai Szakosztály ülésén 1991. január 16-án *A tengerfenék-domborzati képződmények elemzése a térképi névrajz szempontjából* címmel tartott előadás szerkesztett, kibővített változata

tam, hogy a fenékdomborzati nevek jelentős része megváltozott. E változás *elsősorban az ún. földrajzi közneveket érintette.*

Összefoglalva: a névanyag *bővülésének oka* az új objektumok felfedezését követő névadás; a már ismert képződmények *névváltozásának oka* pedig a földtudományi ismeretek gyarapodásában rejlik.

Alapfogalmak

Néhány nyelvészeti alapfogalom tisztázása elengedhetetlen a kérdések további tárgyalásához:

a) **Földrajzi névnek** nevezünk minden olyan nyelvi alakulatot, amelyet a földfelszín természetes vagy mesterséges részleteinek azonosítására kisebb vagy nagyobb közösségek használnak. A földrajzi nevek mind tulajdonnevek.

b) A földrajzi nevek lehetnek *egytagúak* vagy *egyeleműek* és *többtagúak* vagy *többeleműek*. **Tagnak** vagy **elemnek** azokat az értelmes részeket nevezzük, amelyekre a földrajzi nevek felbonthatók.

c) A több elemből (tagból) álló földrajzi neveknek és megjelöléseknek utolsó eleme gyakran egy *földrajzi fogalmat jelölő főnév*, úgynevezett **földrajzi köznévi** (Fábián P.–Földi E. –ifj. Hőnyi E., 1965). [A tag kifejezést a földrajzi nevekkel kapcsolatban más értelemben is használjuk. A (földrajzi köznévi) **utótag** azt a földrajzi fogalmat jelöli, amely formacsoport-hoz a megnevezett képződmény/objektum tartozik. Maga is állhat több elemből (több értelmes részből), pl. fenékhegy, de hiányozhat is a földrajzi névből (vö. hiányos földrajzi nevek: 4.4.1. alfejezet). Az **előtag** vagy megkülönböztető/egyediesítő elem biztosítja a képződménynek a földrajzi köznévi (utótaggal) meghatározott formacsoporton belüli megkülönböztetését a csoport más tagjaitól, pl. a Pioneer-fenekhegy a fenékhegyek közül a Pioneer nevű. Az előtag is lehet összetett (állhat több elemből): pl. a Hunter-szigeti-hátság, a hátságok közül a Hunter-sziget mellett fekvő. (Ebben az esetben a Hunter-sziget az előtag). A továbbiakban az elő- és utótag kifejezéseket a fenti értelemben használom majd, kivéve, ha erre külön utalok: az utótag a formacsoport-megjelölést, az előtag a formacsoporton belüli megkülönböztetést szolgáló része a földrajzi névnek.]

d) A helyzetre (*alsó, felső, külső, belső, hátsó, elő, keleti, délkeleti* stb.), nagyságra (*nagy, öreg = nagy, kis* stb.), formára (*görbe, lapos, sima* stb.) utaló melléknevet földrajzi nevek előtagjaként használva **földrajzi jellegű jelzőnek** nevezzük (Fábián P.–Földi E.–ifj. Hőnyi E., 1965). [Mivel a földrajzi jellegű jelzők köre bővíthető a településnevekből vagy más földrajzi objektumot jelölő tulajdonnevekből képzett melléknevekkel is (pl. budapesti, zöld-foki, fekete-tengeri), ezért a korábban említetteket célszerűen **általános földrajzi jellegű jelzőnek** nevezhetjük (Márton M., 1987a, 1989b).]

e) A tengerfenék-domborzati nevek is földrajzi nevek, így helytálló ezekre is az az **osztályozás**, ami szerint „beszélhetünk *magyar, részben magyar és idegen nevekről*“ (Földi E.–ifj. Hőnyi E., 1965). Nézzünk egy-egy példát ezekre a „Nagy világatlasz“ (1985) anyagából: *Zöld-foki-medence* – minden eleme magyar; *Pioneer-fenekhegy* – csupán földrajzi köznévi utótagja magyar; *The Gully* – nincs magyar eleme.

Nemcsak hazánkban, de másutt is az tapasztalható, hogy minden ország a saját nemzeti nyelvén (nyelvein) is elnevezi a külföldi legjelentősebb földrajzi objektumokat, és így számos exonimát hozott, illetve hoz létre. Az **exonima** a megnevezett földrajzi objektumot birtokló országban megállapított hivatalos névtől eltérő, más országban ugyanarra vonatkozó földrajzi név.

Az exonimák használatával kapcsolatban ellentétes törekvések figyelhetők meg: Az ENSZ keretében tárgyalások folynak a földrajzi nevek egységesítésére, a használatban levő exonimák számának csökkentésére az *egy objektum – egy név* alapelvnek megfelelően. A korábban igen szigorú ENSZ-állásfoglalások azonban utóbb odáig „szelídültek”, hogy az egysé-

gesítés szempontjából nem tekintik exonimának azokat a neveket, amelyek a hivatalos névtől csak mellékjelek vagy névelő elhagyásában, pótlásában, módosításában, a név raggal vagy képzővel való bővítésében és a földrajzi köznévfő fordításában térnek el.

A földrajzi nevek egységes használatának kialakítását célul kitűző ENSZ konferenciák törekvése kétirányú: a nemzeti egységesítés és a nemzetközi egységesítés megvalósítása. A konferenciák határozatai *ajánlások az ENSZ tagországai számára*.

a) A nemzeti egységesítés azt jelenti, hogy az egy országon belül található minden elnevezett topográfiai részletnek hivatalos névtestület által elfogadott névvel kell rendelkeznie. Ezeknek az egységesített neveknek meg kell felelniük a helyi használatnak, írásmódjukat tekintve pedig – amennyire ez lehetséges – a nemzeti helyesírás szabályait kell követniük. A nemzeti egységesítés a nemzetközi egységesítés egyik előfeltétele. Az egy országon belüli hivatalos nevek megállapítása sem egyszerű azonban az *azonos nyelvet* beszélő különböző közösségek (pl. más-más falu lakói) eltérő névhasználata miatt: pl. *Tatai (Öreg)-tó* = Tatai-tó + Öreg-tó. Még komolyabb – és politikai szempontból kényesebb – kérdés az egy országon belül élő *több nemzetiség* névhasználatának egységesítése: *Novi Sad – Újvidék, Eisenstadt – Kismarton, Bratislava – Pozsony, Mukacsevo – Munkács, Oradea – Nagyvárad* stb. A nemzetiségi jogok mind szélesebb körű elismerésének következményeképpen (reméljük így lesz), ezeket a neveket **hivatalos változatok**nak tekinthetjük. Így reálisan elérhető célként csak az tűzhető ki, hogy az egy országon belül azonos nyelvet beszélő népcsoportok egy adott földrajzi objektumra csak egy nevet használjanak. Azaz, hogy a *népcsoportokon belüli egységes névhasználat* valósuljon meg.

b) A földrajzi nevek nemzetközi egységesítése az a tevékenység, amely a Föld valamennyi földrajzi nevének, továbbá a Naprendszer egyéb égitestjein található objektumok neveinek a világ minden nyelvén való azonossá tételére vonatkozik a nemzeti egységesítés és/vagy a nemzetközi megállapodások segítségével (beleértve a különféle írásrendszerek közötti megfelelések egységességét is). Itt is bonyolult a kérdés az „egyedüli szuverenitáson kívüli nevek” – a több országhoz tartozó domborzati formák és a nemzetközi (?) szárazföldi területeken (Antarktisz) illetve vizeken felfedezett képződmények neveinek – esetében. A Világtenger jelentős része egyik ország területéhez sem tartozik. Nincs tehát hivatalos nyelv, amiből az következik, hogy (jogi szempontokat is figyelembe véve) e területek neveivel kapcsolatban nem is beszélhetünk exonimákról. Tehát a nemzetközi vizeken fekvő ugyanazon objektum különböző nyelvű megnevezései **azonos értékű névváltozatok**. Ezeknél a földrajzi név megkülönböztető elemeiben is lényeges eltérések adódhatnak (a névalak tekintetében), és különösen a nagyobb formák lehatárolásánál lényeges eltérések mutatkozhatnak (topográfiai szempontból) a tengeri felmérésekben vezető nemzetek között. Így azok az országok – mint mi is – , akik csak átveszik, „fordítják” e tengeri neveket, válogathatnak a névváltozatok között (Márton M., 1987).

Az ilyen „nem valódi exonimák” számának gyarapodása figyelhető meg a különböző kiadványok, szakkönyvek, térképek, atlaszok esetében az egyre szaporodó tengerfenék-domborzati neveknél is: Nagy világatlasz (1985), Haack Weltatlas (1984), Velký atlas Světa (1988) stb.

A téma bonyolultságát az is jelzi, hogy a tengerfenék-domborzati elnevezések kérdése le is került a napirendről az ENSZ-ben mindaddig, amíg a tengerjogi viták folytak. 1982. december 6-án azonban 119 nemzet képviselői látták el kézjegyükkel a tengerjogról szóló megállapodást (Convention of the Sea) (Borgese, E. M., 1983). Ma a tengerfenék-domborzati képződmények földrajzi neveinek egységesítése, a Nemzetközi Vízügyi Hivatallal (IHO) való együttműködéssel van napirenden az ENSZ-ben.

A BGN-névadás és az amerikai névtárak

Az egységesített nevek használatának biztosítása névtárak kiadását kívánja meg. A *Gazetteer of Undersea Features* (1971, 1981) címmel kiadott tengerfenék-domborzati névtárakat a *The United States Board on Geographical Names* (a továbbiakban BGN), az USA Szövetségi Kormány mellett működő, 1890-ben alapított hivatali testület állította össze. A BGN mind az Egyesült Államok, mind a más országok területén lévő földrajzi objektumok, képződmények USA-beli egységes hivatalos névhasználatára tesz javaslatot a kormánynak. Az anyagok összeállításához nyelvészek, földrajzkutatók és térképészek munkáját veszi igénybe, s szükség szerint együttműködik a névtárak anyagában érdekelt országokkal is.

Az alábbiakban a névtár 2. és 3. kiadása (1971, 1981) alapján tekintem át a BGN által a hivatalos névadás és névegységesítés során követett eljárás gyakorlati tudnivalóit.

Ez a névegységesítési eljárás összhangban van az ENSZ és a Nemzetközi Hidrográfiai Szervezet (IHO) által elfogadott – és a mindenkor kiadás időpontjában érvényes – szabályokkal.

1. A BGN figyelembe veszi az USA állampolgárainak, a nemzetközi vizeken levő tenger alatti képződményekre tett alkalmas névjavaslatait.

2. A BGN ugyanolyan módon, mint más hazai (USA-beli szárazföldi) nevek esetében, veszi figyelembe az USA felségvizein levő képződmények elnevezésére tett javaslatokat.

3. Ahhoz, hogy egy képződményt elnevezzenek, elsőrendű fontosságú a képződmény (földrajzi) jellegének, kiterjedésének és helyzetének meghatározása. A helyzetet földrajzi koordinátákkal kell megadni. Ha olyan képződményre kell hivatkozni, amelynek (az előbbi értelemben vett) teljes elfogadása még nem történt volna meg, a hivatkozás a földrajzi köznévvvel és a koordinátákkal történjék. Ezekben az esetekben, ha a (képződmény földrajzi) jellege nem meghatározott, (?) kövesse a földrajzi köznevet, ha pedig a helyzete bizonytalan (PA) = (Position Approximate) [= hozzávetőleges helyzet] kövesse a koordinátákat.

4. Más országok partjainak közvetlen közelében levő fenékdomborzati nevek úgy használandók, mint az adott országban.

5. A BGN rendszerint jóváhagyja a más államok vagy más országok állampolgárai által, az USA határain túl fekvő fenékdomborzati képződményekre elfogadott neveket, kivéve ha vita vagy más probléma merül fel azokkal kapcsolatban.

6. A (földrajzi nevek) megkülönböztető elemeinek kiválasztásánál követett eljárások:

A) A BGN által régóta követett gyakorlat, hogy a rövid és egyszerű neveket, mint a leginkább használhatókat, előnyben részesíti, amennyiben más szempontból egyenrangúak.

B) A jelentős (nagy kiterjedésű) fenékdomborzati képződmények nevében a megkülönböztető elemek lehetőleg jelezzék – ha ez megvalósítható – annak a területnek a hozzávetőleges helyzetét, ahol az adott képződmények fekszenek, pl. Mariana-árok, Keleti kilencvenes hátság.

(1) Bizonyos esetekben ez könnyen megvalósítható a közelben fekvő (ismert) képződmények megkülönböztető elemeinek használatával, pl. Aleut-hátság, Aleut-medence, Aleut-árok, Mariana-medence, Mariana-árok, Bellona-sziklazátonyok, Bellona-homokzátony.

(2) Bizonyos esetekben a megkülönböztető elem nagy, jól ismert közel fekvő képződményekhez viszonyított irányt jelölhet, pl. Déli-Honshui-hátság, Nyugati-Karolina-medence.

(3) Abban az esetben, ha egy hosszan elnyúlt képződmény kiterjedését kell kifejezni és a végpontok már megnevezett földrajzi formákkal leírhatók, az utóbbi formák megkülönböztető elemei kötőjellel kapcsolva az új képződmény megkülönböztető elemül használhatók fel, pl. Azori–Gibraltári-hátság, Peru–Chilei-árok.

(4) A kanyonok, mivel rendszerint szorosan a part közeléig húzódnak, rendszeren folyók, földfokok vagy más könnyen azonosítható szárazföldi objektumok nevét kapják megkülönböztető elemül, pl. Hudson-kanyon, Barrow-kanyon, Norfolk-kanyon.

C) Más képződmények megkülönböztető elemei ún. emlékeztető nevek (vö. J. Soltész K., 1979 és Laursen, D., 1972), a tengerek tanulmányozásában jelentős szerepet játszó hajók, személyek, expedíciók, szervezetek és intézetek neve. Mindemellett a megemlékezés másodrendű szempont a névadásban; az elsőrendű szempont: hatásos, könnyen használható és megfelelő tájékoztatást nyújtani.

(1) Felhasználható a képződményt felfedező hajó neve. Ha azonban ezt a nevet korábban már azonos domborzati formára használták, akkor annak a hajónak a neve alkalmazható, amely (mérésekkel) megerősítette a képződmény létét.

[A 2. kiadás szerint: ilyen nevek adhatók fenékhegyeknek, bérceknek, kanyonoknak, táblahegyeknek stb., pl. San Pablo-fenékhegy, Atlantis II-táblahegyek.]

[A 2. kiadás további – a 3. kiadásban nem részletezett – nevei, névcsoportjai példakal:

(2) A képződmény felfedezésénél használt eszközök egyedi nevei használhatók, mint pl. a Kiwi-fenékhegy esetében, melynek létét mágneses anomália nyomán a MAGNET Project (kutatási program) keretében a „KIWI” nevű földmágneses kutató repülőgépről fedezték fel.

(3) Expedíciónevek használhatók, pl. Northern Holiday-fenékhegy.

(7) A tengerkutatással kapcsolatban álló szervezetek és intézetek (neve használható), mint pl. a Scripps-kanyon (esetében történt).]

(2) Személynevek a következők lehetnek:

a) A képződmény felfedezésével és leírásával kapcsolatos személy, ide értve a hajó kapitányát, az expedíció vezetőit vagy a kutatógárda vezetőit, és mindazokat, akik a felfedezés és leírás idején megbízást teljesítettek.

b) Azok a személyek, akik kifejezetten fontos szerepet játszottak az adatok interpretációjában (értelmezésében), amely a képződmény egyedi jellegzetessége felismeréséhez vezetett.

[A 2. kiadás szerint: ezek a személyek a mélységmérők (=bathymetrists van is ilyen fenékhegycsoport), óceanográfusok, geológusok, hidrográfusok lehetnek.]

c) Azon személyek, akik jelentős mértékben hozzájárultak az óceánokkal kapcsolatos ismeretekhez.

[A 2. kiadás szerinti kiegészítés: ide értve az óceáni adatok interpretációját vagy az óceáni térképek készítését, azaz a rég múlt idők hidrográfusai, óceanográfusai és tudósai; pl. Maury-csatorna, Ewing-fenékhegy.]

d) Egy nemzet történelmében kiemelkedő szerepet játszó személyiségek.

D. Képződménycsoportokat lehet elnevezni speciális fogalomkörbe tartozó (történelmi) személyiségek, mitológiai alakok, csillagképek, halak, madarak, állatok stb. nevére a következő példák szerint:

Matematikus-fenékhegyek: Archimédész-fenékhegy, Euklidesz-fenékhegy, Gauss-fenék-hegy

Muzsikus-fenékhegyek: Bach-fenékhegy, Brahms-fenékhegy, Schubert-fenékhegy

[A 2. kiadásban szereplő további példák valószínűleg fiktívek, mert a 3. kiadás ezeket az Ampère-fenékhegy kivételével nem tartalmazza.

Fizikus-fenékhegyek: Volta-fenékhegy, Ampère-fenékhegy, Galvani-fenékhegy

Kis Medve-hátság- és -hasadékvidék: Kochab-hátság, Polaris-hátság, Suhail-hátság (a csillagképről, illetve a csillagkép egyes tagjairól).]

E. A leíró nevek, ha még nem fordultak elő, elfogadhatók; különösen akkor, ha megkülönböztető jellegzetességre utalnak, pl. Horog-hátság, Patkó-fenékhegyek.

[Ezeket egyébként nem fordítjuk, vö. 4.4.5. fejezettel.]

F. Alkalmatlannak tekintett nevek a következők:

(1) Hasonló képződményre másutt már használt nevek.

(2) Teljes név, vagy személyek, intézmények, szervezetek nehezen kezelhető címe és elnevezése.

(3) Kereskedelmi termékek vagy gyártóik neve.

(4) A javaslattevővel rokoni vagy baráti kapcsolatban álló személyek neve.

7. Sok éven át használt nevek elfogadhatók akkor is, ha azok a fenti elvekkel nincsenek összhangban.

Természetesen a két idézett névtár nemcsak a földrajzi nevek előtagjaira (megkülönböztető elemeire) vonatkozó tudnivalókat foglalja össze, hanem a földrajzi fogalmakat és köznevi utótagokat is tárgyalja. Feltétlenül meg kell említeni itt, hogy az előbb felsorolt témakörökben a névtárakon kívül a GEBCO összkiadása (1984) mellékleteként hasonló részletességű anyag jelent meg, kiegészítve a francia nyelvű változatokkal is. Az előtagokra vonatkozó rész teljesen összhangban van az idézett BGN-elvekkel.

A mai magyar tengerfenék-domborzati nevek történeti előzményei A Földrajzinév-bizottság határozatai

Minden különösebb elemzés és kommentár nélkül az *I. táblázatban* összefoglalom azt a magyar történeti névanyagot, amellyel a Nagy világtalasz megjelenését megelőző időszakban a földtudományokat művelők, illetve az igazán érdeklődő nagyközönség „hivatalosan” (értem ezen az oktatást) megismerkedhetett. (Természetesen kizárólag a tengerfenék-domborzat nevére gondolok.) Ezt az ismeretanyagot a tudományos és/vagy az ismeretterjesztő folyóiratok cikkeiből egészíthették ki az érdeklődők az 1985-öt megelőző időszakban.

Talán az egyik legkorábbi magyar nyelvű összeállítás – pontosabban három térképvázlat – Richard, J. (1912) "Oczeánográfia" című munkájában jelent meg, és valószínűleg a mű magyar fordítójától, Pécsi Alberttől származik. A könyvbéli szöveg alapján bizonyosnak látszik, hogy az óceánok mélységvonalrajza és a névanyag, a közölt három térképvázlaton, a GEBCO első kiadásának felhasználásával készült. A táblázat első oszlopa tehát a „hőskort” idézi, amikor még tengerünk lévén a kor színvonalával lépést tartott a magyar tengerkutatás és az ezzel foglalkozó szakirodalom: 1912-ből, mely év éppen megelőzte az első és utolsó magyar Adria expedíciót (a korábbi osztrák–magyar kutatásokat nem számítva).

A táblázat további oszlopai a szerzők szakmai „becsületének” tanúbizonyságai. A második oszlopban az 1952-ben Bulla Béla szerkesztésében megjelent „Általános természeti földrajz”, egyetemi tankönyv I. kötetében „A víz természeti földrajza” című – Kéz Andor által írt – fejezetéből származó térképek; a harmadik oszlopban a Tasnádi Kubacska András szerkesztette, 1960-ban megjelent „A Föld” című ismeretterjesztő munka Koch Nándor tollából származó „A tenger” fejezete ábráinak névanyaga. A negyedik oszlop Haltenberger Mihály 1965-ben megjelent kiváló munkája, a „Tengerészeti földrajz” ábráinak; míg az ötödik a Szabó László szerkesztette „Általános természeti földrajz”, ugyancsak általa – Udvarhelyi Károly nyomán – írt, „A víz földrajza” c. fejezet ábrájának (mert csak az Atlanti-óceánról van ilyen!) neveit tartalmazza. A hatodik oszlopban Kurucz Andor „Tengerek földrajza” című munkájának névanyaga szerepel.

Az időközben kiadott magyar atlaszok az idézett munkák névanyagának csak kis töredékét tartalmazták. A Kartográfiai Vállalat által 1985-ben kiadott „Nagy világtalasz” az első olyan magyar tudományos munka, melyben a tengerfenék-domborzat magyar nevei tömegesen fordulnak elő.

A tengerfenék-domborzat egyre jobb megismerése folytán újabb és újabb földrajzi nevek jönnek létre függetlenül attól, hogy szabályozott-e a névadás, illetve a névírás. Hazánkban az 1970-es évek végén, a „Nagy világtalasz” készítése során mind sürgetőbben vetődött föl a magyar tengerfenék-domborzati nevek megalkotásának igénye. A jogi és szakmai szempontból is illetékes Földrajzinév-bizottság emiatt foglalkozott a kérdéssel 1979-ben. A földrajzi

nevek előtagjainak megállapítására, valamint a földrajzi fogalmak, illetve köznévi utótagok magyar megfelelőinek meghatározására egyaránt sor került.

Az összesített jegyzőkönyvet – amely az említett témák elvi kérdéseinek összefoglalását tartalmazza – tekintettel jelentőségére, változtatás nélkül közlöm az alábbiakban:

Földi Ervin: Előterjesztés a tenger alatti domborzati nevekről Földrajzinév-bizottság (32. ülés); Budapest, 1979

1. Bizottságunk 31. ülésének határozata alapján az OFTH, a Földmérési Intézet, a Kartográfiai Vállalat és az Országos Pedagógiai Intézet képviselőiből munkacsoport alakult. Részt vett a munkacsoportban Dr. Takács József, bizottságunk tagja is, szakértőként pedig Dr. Galács András egyetemi tanársegéd.

2. A munkacsoport két ülést tartott, melyek közül az első az általános fogalmak magyar megfelelőivel foglalkozott. Ahogyan erről a 31. ülésen szó esett, a tenger alatti domborzat általános fogalmainak megállapításához rendelkezésre állt az ENSZ földrajzi névi szakértői csoportjától származó anyag. Az ott közölt meghatározások alapján és a meghívott szakértő segítségével a 65 angol nyelvű fogalomra 42 magyar megfelelőt állapítottunk meg. A munkacsoport szükségesnek látta, hogy a felszíni formákat jelölő általános fogalmaktól való megkülönböztetés érdekében néhány esetben a tengerfenékre utaló előtag alkalmazását javasolja, pl. *fenékhegy* stb. A felszíni formáknál is előforduló legtöbb általános fogalom azonban minden megkülönböztetés nélkül áll, pl. *árok*, *csúcs* stb.

A megállapított magyar megfelelők a következők:

árok (moat, trench); *bérc* (knoll); *csúcs* (peak); *fal* (escarpment, scarp); *fenékcsatorna* (channel, sea channel); *fenékhegy* (seamount); *fenékhegyek* (abyssal hills, seamounts); *fenékhegység* (mountains); *fenéksíkság* (abyssal plain, plain); *gát* (levee); *hasadék* (submarine trough, trough, trough valley); *hát* (rise); *hátság* (ridge); *hegylánc* (cordillera); *hordaléklejtő* (cone, fan, submarine cone); *kontinensperem* (continental margin); *kontinentalp* (continental rise); *középárok* (median valley, rift, rift valley); *lejtő* (continental slope, slope); *lejtővidék* (borderland, continental borderland); *lyuk* (hole); *magaslat* (hill); *medence* (basin); *mélység* (deep); *nyereg* (saddle); *nyúlvány* (spur); *pad* (bank, marine bank); *plató* (plateau); *self* (continental shelf, shelf); *selfszegély* (shelf break, shelf edge); *szakadék* (gap); *szirt* (pinnacle); *szurdok* (canyon, submarine canyon); *táblahegy* (guyot, tablemount); *talp* (sill); *terasz* (deep sea terrace, terrace); *törésöv* (fracture zone); *törmelékkúp* (apron, archipelagic apron); *vidék* (province); *vonulat* (range); *völgy* (sea valley, submarine valley, valley); *zátony* (reef, shoal).

3. A munkacsoport második ülésén az egyes nevek megvitatására került sor. Az utótagként jelentkező általános fogalmak alkalmazása már nem jelentett gondot. Éppen ezért ekkor elsősorban az előtagként álló szavakkal foglalkoztunk.

a) Mivel már a bizottságban is szó volt az -i képzős formákról mint a magyar névhasználatban szokásos előtagi elemekről, ennek a munkacsoport különös figyelmet szentelt. Arra a megállapításra jutottunk, hogy az -i képző alkalmazása akkor lehet indokolt, ha az elnevezés alapja egy közeli ország, táj, sziget stb. Pl.: Madagaszkár → Madagaszkári-medence, Hunter-sziget → Hunter-szigeti-hátság, Honshu → Honshui-hátság, Dél-Ausztrália → Dél-ausztráliai-medence stb. Úgy találtuk azonban, hogy ezt az általánosságban érvényes képzésmódot nem lehet minden esetben következetesen alkalmazni. Másképpen úgy is mondhatnánk, hogy a nevek egy részében az előtagot nem helyzetre utalónak érezzük, hanem olyannak tekintjük, mint amiről vagy akiről az adott részletet elnevezték, pl.: *Tonga-árok* (nem Tongai-árok), *Mariana-árok* (nem Marianai-árok), *Kókusz-hátság* (nem Kókuszi-hátság). Az ilyen lehetőséget támasztja alá a már elterjedtnek számító *Bermuda-háromszög*, ami lehetne Bermudai-háromszög is. – A fennálló bizonytalanság érzékeltetésére zárójelbe tett -i betűt alkalmazunk

ott, ahol korábban nem volt, és használatát kérdésesnek ítéltük. [A tételes névvizsgálatra történő utalás.]

b) Az előtagok magyaros formában való írását általában kerültük. Elsősorban azért, mert az ilyen típusú nevekben igen gyakoriak a hajók nevéből átvett előtagok, és ennek ellenkezőjét nincs módunkban felkutatni. Ilyen lehet pl. az *Astoria*, *Albatross*, *Naturaliste*, *Nazareth* stb.

c) Van az -i képzőnek egy másik szerepe is a névhasználatban. Ebben a névben: *Északi-Atlanti-hátság* azt érzékelteti, hogy az alaptag az *Atlanti-hátság* volt; hasonlóképpen az *Északi-Fidzsi-medence* is a *Fidzsi-medence* északi része, nem pedig egy elképzelt *Észak-Fidzsi*-ről elnevezett medence (az utóbbi esetben persze *Észak-fidzsi-medence* lenne).

d) A munkabizottság bizonyos egyszerűsítéseket is javasolt. Ahol pl. az *Indiai-óceánt* tartalmazó név négyelemű lenne, az óceán szót néha elhagytuk, tehát: *Atlanti-Indiai-medence* stb. A *Novaja Zemlja-hasadék* szó szerinti fordítása ez lenne: *Kelet Novaja Zemlja-i hasadék*. Itt a *kelet* szó elhagyása nem okoz zavart, mert nincs nyugati párja. Hasonló egyszerűsítés történt a *Hawaii-fenekhegyek* esetében és másutt.

e) Az *Amerásiai-medence* előtagját a munkacsoport tagjai közül néhányan annyira szokatlannak találják, hogy alkalmazása kérdéses lehet.

f) Két esetben fordul elő, hogy a névben semmilyen magyar elem sincs: *Broken Ridge*, *The Gully*. Az első névben esetleg elképzelhető a *Broken-hátság*.

A földrajzi szakkifejezések (terminológia) és a földrajzi köznevek (nómenklatúra) összhangjának megteremtése

A tengerfenék-domborzati képződményekre kialakított földrajzi fogalmak (terminológia) és a földrajzi nevekben használt köznévi utótagok (nómenklatúra) összhangjának megteremtéséhez akkor azonban még sem a földtudományi (geológiai, geofizikai, földrajzi, térképészeti), sem a névtudományi oldalról nem volt olyan mélységű magyar nyelvű (és ezt itt hangsúlyozni kell, hiszen magyar névadásról van szó) szakirodalmi háttér, amely a hozott döntések időtállóságát garantálhatta volna. Sajnos a helyzet alapvetően azóta sem változott. Így eltérő névhasználat alakult ki a földtudományok egyes szakterületei között. Néhány példával szemléltetem az elmondottakat:

A hátságokat harántirányban átszelő völgyeket a geofizikusok *transzformvetőnek* (Horváth F., 1972), a földrajzosok *hasadéknak* (Hédervári P., 1974), a térképészek *törésövnék* (Földi E., 1979) nevezik. Vagy: az (óceánközépi) hátság tengelyében húzódó völgy a geofizikában (*központi*) *hasadékvölgy* vagy *rift(völgy)*, a földrajzban *repedésvölgy*, a térképészetben *középárok* (az idézett szerzők szerint).

Az a felismerés, hogy a magyar földrajzinév-alkotás, és így a köznévalkotás sem lehet egyetlen jónak elfogadott forrásmunka szolgáló módon történő lefordításának eredménye (Márton M., 1986a, 1989b) vezetett ahhoz, hogy a kérdéssel mélyebben foglalkozzam. Több kísérlet után (Márton M., 1985a, 1986a) is csak részeredmények születtek, melyek a Földrajzinév-bizottság által összeállított anyag (Földi E., 1979) kibővítését jelentették. További – általuk nem tárgyalt, jórészt kisformákra vonatkozó – fogalmakkal, és az összes fogalom magyar definíciójával egészült ki az anyag.

Az általam megismert, különböző szerzőktől származó és különböző nyelvű (magyar, angol, német, francia, orosz valamint cseh) fogalmak és definíciók rendezése során ismertem fel, hogy az igazi rendszerezés a földrajzi fogalmak és köznevek területén csak szerkezetimorfológiai alapon történhet.

A különböző nyelvű definíciók alapján egy-egy nagyalakú táblázatba összegyűjtöttem az azonos objektumra a különböző nyelveken fellelt földrajzifogalom-megjelöléseket. A táblázat soraiba nyelvek szerint, oszlopaiba forrásmunkák szerint kerültek be a fogalmak. Az 1.

ábra egy ilyen kitöltött űrlapot mutat be. A fenti táblázatok – éppen a felhasznált irodalom sokszínűsége révén – jó kiindulópontnak bizonyultak a rendszerbe foglalt magyar földrajzi fogalom- és köznévalkotáshoz.

	Gierloff-Emden	Cseh névtár	Amerikai névtár	GEBCO szöv.	Atlászok, térképek
Ma	Hédervári:	Saját: <i>fenéksíkság</i>	FNB: <i>fenéksíkság</i>	Saját új:	<i>fenéksíkság</i>
An		<i>abyssal plain</i>	<i>plain</i> (<i>abyssal plain</i>)	<i>abyssal plain</i> * <i>plain</i>	<i>plain</i> <i>abyssal plain</i> <i>deep</i>
Ne		<i>Tiefsee-Ebene</i>			
Cs		<i>hlubokomorská</i> <i>rovina</i>			<i>plovina</i> <i>hlubokomorská</i> <i>rovina</i>
Or		<i>abissal'naja</i> <i>ravnina</i> <i>ravnina=síkság</i>			<i>abissalnaja</i> <i>ravnina</i>
Fr		<i>plaine</i> <i>abyssale</i>		<i>plaine</i> * <i>plaine abyssale</i> * <i>plaine bathyale</i>	

1. ábra: A földrajzi fogalmak és köznevek több nyelvű gyűjtőlapja

A Földrajzinév-bizottság a korábbiakban élt azzal a lehetőséggel, „hogya a felszíni formákat jelölő általános fogalmaktól való megkülönböztetés érdekében néhány esetben a tengerfenékre utaló előtag alkalmazását javasolja, pl. fenékhegy stb. [Meg kell jegyezni, hogy itt az előtag nem a földrajzi név előtagjára (= megkülönböztető elemére), hanem a több elemből (= több értelmes részből) álló földrajzi köznévi első elemére vonatkozik].

Én továbbvittem ezt a gondolatot. A selfen levő formák elé a *self-*, a kontinentális lejtő formái elé a *lejtő-* előtagot tettem, ha az adott képződmény a tengerfenék különböző nagyszerkezeti-morfológiai területein is előfordul. Így már maga a név is utal a képződmény elhelyezkedésére és ezáltal lehetséges méretére is. Pl. a Murmanszki-hát a selfen van, relatív magassága 200–300 m, szemben a Keleti-Csendesóceáni-hát több ezer méteres relatív magasságával. A Murmanszki-selfhát név tehát jobban leírja a képződményt, ugyanakkor használata sem nehezkesebb. A továbbiakban ennek szellemében teszek kísérletet egy olyan egységes nevezérendszer kialakítására, amely a földtudományok és ezen belül a térképészet művelői számára elfogadható: (a szakirodalomban) földrajzi fogalomként, (a térképeken) földrajzi köznévi utótagként egyaránt. Kiindulási pontként felhasználtam a Földrajzinév-bizottság korábbi döntéseit.

Földrajzi fogalmak, földrajzi köznevek

E fejezet az amerikai névtárak (1), (2) és a GEBCO melléklet (3) anyagára építve, a felsorolt forrásmunkák figyelembevételével, az angol forma szerint ábécébe rendezve tartalmazza a földrajzi fogalmakat (közneveket) és azok definícióit. Az ezekben szereplő, az angol definíciókban előforduló utalásokat megtartottam arra az esetre, ha a fogalom magyar neve megváltozik (mivel ezeket a Földrajzinév-bizottság még nem hagyta jóvá): pl. árok (→trench). Ha egy fogalom valamely nyelvű változata nem az illető nyelvű forrásmunkából származik, a forrásra utaló számot „!” követi: pl. trough (6!) (II), azaz a trough fogalom második változata (II), német forrásból (6!) származik. Az ábécébe sorolás alapját képező angol fogalom után álló „!” kisformát jelöl. A magyar változatokat követő **kiemelt nevek** az általam javasolt névalakok. E

feldolgozás francia, német, cseh és orosz fogalmakkal és definíciókkal kibővített változatát terjedelmi korlátok miatt itt nem közölhetem. A használt *forrásmunkák* a következők voltak (a szövegrész utalásainak megfelelően):

- (1) Gazetteer of Undersea Features, 1981
  - (2) Gazetteer of Undersea Features, 1971
  - (3) GEBCO összkiadás szöveges melléklete, 1984
  - (4) Randall, R. R., 1980
  - (5) FNB: Földi E., 1979
  - (6) Gierloff-Emden, H. G., 1980: Stocks, Th., 1958–59 nyomán (német); Wiseman-Ovey, ? nyomán (angol); ?, ? nyomán (francia)
  - (7) Seznam hlavních názvů tvarů mořského dna, 1973
  - (8) Hédervári P., 1974: Fairbridge, R. W., 1966 nyomán
  - (9) Pécsi Albert, 1912: Supan, 1903 szerint, Richard, J., 1907 nyomán
  - (10) Bott, M. H. P., 1982
  - (11) Bonatti, E.–Crane, K., 1984
  - (12) Báldi T., 1979
- (BSE) Bolsaja Szovjetszkaja Enciklopedija

Tételes jegyzék, magyar definíciókkal:

abyssal gap —> gap

abyssal hills:

Kis kiemelkedések területe a tengerfenéken (3).

magy: fenékhegyek (5) **fenékdombvidék**

abyssal plain —> plain

apron (archipelagic apron):

Általában sima felületű, enyhe lejtő a tengerfenéken, főleg szigetcsoportok és fenékhegyek (—> seamount) körül található (1, 2, 3).

magy: törmelékkúp (5) **fenékhegyláb, szigetláb**

archipelagic apron —> apron

bank (marine bank):

Jellemzően a selfen (—> shelf) elhelyezkedő olyan kiemelkedés, mely fölött a vízréteg viszonylag sekély, de elegendő a biztonságos hajózáshoz (1, 2).(3): A kurzív szöveget elhagyja.

magy: pad (5) **pad**

basin:

A tengerfenék mélyedése, amelynek metszetei többé-kevésbé hasonlóak, kiterjedése azonban esetenként változó méretű (1, 2, 3).

magy: medence (5) **medence, selfmedence, nagymedence** [—> trough (II)]

bench:

Kis —>terasz (—> terrace) (1). (3): —> terrace. (4): Keskeny, sík terület lejtőn.

magy: — (5) **padka**

-----
borderland (continental borderland):

Kontinenssel szomszédos terület, amelyet rendszerint a self (—>shelf) foglal el, vagy amely a selfet határolja; rendkívül változatos, szakadékokban sokkal gazdagabb, mint ami a selfre jellemző (1, 2, 3).

magy: lejtővidék (5) **kontinenshatár**

-----
caldron (6!):

Többé-kevésbé meredek falú mélyedés, viszonylag nem nagy kiterjedéssel.

magy: üst, katlan (8) **üst**

-----
canyon (submarine canyon):

Meredek oldalfalú, viszonylag keskeny, mély völgy, melynek fenéke rendszerint folyamatosan lejt (1, 2, 3).

magy: szurdok (5) **kanyon**

-----
channel —> seachannel

-----
cone —> fan

-----
continental borderland —> borderland

-----
continental margin:

A kontinentst a mélytengeri síkságtól vagy a mélytengerfenéktől elválasztó zóna, amely rendszerint a selfből, a [kontinentális] lejtőből (—> slope) és a kontinenslábból (—> rise) áll (3).

magy: kontinensperem (5) **kontinensszegély**

-----
continental rise:

Enyhe lejtő, amely az óceáni mélységekből a kontinentális lejtő (—> slope) lába felé emelkedik (1, 3). (2) Kiegészíti: „rendszerint sima felszínnel”.

magy: kontinensalp (5) **kontinensláb**

-----
continental shelf —> shelf

-----
continental slope —> slope

-----
cordillera:

Egész hegységrendszer, amely magába foglalja valamennyi alsóbbrendű vonulatot (—> range), a belső platókat (—> plateau) és medencéket (—> basin) (1, 2).

magy: heglánc (5) **fenékheglánc, hátságrendszer, kordillera**

-----
crest (6!):

Hosszan elnyúló legmagasabb kiemelkedés hátságon vagy háton.

magy: taraj (8) **gerinc**

-----
deep:

Valójában inkább mély szondázási érték, semmint fizikai képződmény... (2).

magy: mélység (5) **mélység**

deep sea channel (6!) —> seachannel

---

deep sea cone —> cone

---

deep sea fan —> fan

---

deep sea (floor) (6!); ocean basin floor (angol cikkek):
magy: óceánaljzat (8) **mélytenger(fenék)**

---

deep sea terrace —> terrace

---

depth (6!):

A legmélyebb hely egy medencében, árokban vagy a tengerfenék más negatív (bemélyedő) képződményében (vö: sill depth).

magy: — (5) **mélység** (mint számérték)

---

dome (6!):

Több mint 200 m-es mélységben elhelyezkedő, kis alapterületű, meredek lejtőkkel határolt kiemelkedés.

magy: dóm (8) **dóm**

---

escarpment; scarp:

Hosszú és viszonylag meredek lejtő, mely sík vagy enyhe lejtésű területeket választ el (1, 2, 3).

magy: fal (5) **fal**

---

fan (cone, deep sea fan, deep sea cone, submarine fan, submarine cone):

Viszonylag sima képződmény, amely rendszerint egy kanyon (—> canyon) vagy kanyonrendszer alsó végétől ereszkedik tovább (1, 3). (2): Enyhén lejtős, legyező alakú képződmény, amely rendszerint egy kanyon (—> canyon) alsó végéhez közel helyezkedik el.

magy: hordaléklejtő (5) **hordaléklejtő** (fan),
hordalékkúp (cone)

---

flat:

Kicsiny, *egy szintben* vagy majdnem egy szintben fekvő terület (1). (4): a kurzív rész helyett: sík.

magy: — (5) **sík, selfsík**

---

fork:

Kanyon (—> canyon) vagy völgy (—> valley) mellékága (1, 4).

magy: — (5) **mellékág**

---

fracture zone:

A tengerfenék szokatlanul szabálytalan topográfiájú, kiterjedt, lineáris zónája, amelyre jellemzőek a nagy fenékhegyek (—> seamount), a meredek oldalfalú vagy aszimmetrikus hátságok (—> ridge), a hasadékok (—> trough) vagy falak (—> escarpment) (1, 3). (2)

Kiegészíti: „eredetét tekintve nem szükségszerűen transzformvető”.

magy: törésöv (5) **törésöv**

---

furrow:

Zárt, lineáris, keskeny, sekély mélyedés (1, 4).

magy: — (5), barázda (8) **barázda, selfbarázda**

---

gap (abyssal gap):

Keskeny törés(vonal) hátságon (—>ridge) vagy háton (—> rise (1, 3). (2): Meredek oldalfalú mélyedés, amely haránt irányban metsz keresztül egy hátságot (—> ridge) vagy hátat (—> rise).

magy: szakadék (5), hasadék (8)

megj.: a legmélyebb része a **keresztvölgy**
szakadék

---

gully:

Kicsiny, völgszerű képződmény (1, 4).

magy: — (5) csatorna (8) **szurdok**

---

guyot —> tablemount

---

hill:

Kiemelkedés, amely rendszerint nem éri el az 500 m-es (relatív) magasságot (1, 2). (3):

Kicsiny, elszigetelt kiemelkedés, nem olyan magas, mint a magaslat (—> knoll).

magy: magaslat (5) domb (8) **fenékdomb**

---

hills —> abyssal hills

---

hole:

A tengerfenék kis mélyedése (1, 2, 3).

magy: lyuk (5, 8) **lyuk**

---

insular shelf —> shelf

---

island shelf —> shelf

---

island slope —> slope

---

knoll:

Kiemelkedés, amely rendszerint *500 m fölé emelkedik, de* nem éri el az 1000 m (relatív) magasságot, és a csúcsánál korlátozott kiterjedésű (1). (2): A kurzív részt nem adja. (3):

Kör alakú, viszonylag kicsi, különálló kiemelkedés.

magy: bérc (5) **magaslat**

---

ledge:

Sziklakiszögellés vagy -kibúvás, rendszerint lineáris (kiterjedésű) és partközelen található (1). (4): Keskeny, rendszerint vízszintes, selfszerű hátság vagy sziklakiszögellés.

magy: — (5) **párkány**

---

levee:

Kanyont (—> canyon), völgyet (—> valley) vagy fenékcsatornát (—> seachannel) határoló part (1, 3). (2): Fenékcsatorna (—> seachannel) mindkét oldalát, vagy kanyon (—> canyon), illetve völgy (—> valley) kis esésű, tenger felőli részét határoló part.

magy: gát (5) **gát**

---

marine bank → bank

---

median valley (rift, rift valley):

Az óceánközépi hátságrendszer tengely menti mélyedése (1, 2, 3).

magy: középárok (5) **repedésvölgy**

---

moat (sea moat):

Nem feltétlenül folyamatos (teljes) gyűrű alakú mélyedés, amely sok fenékhegy (→ seamount), sziget vagy más különálló kiemelkedés lábánál helyezkedik el (1, 3). (2): a kurzív részt nem adja.

magy: árok (5) **sáncárok,**
árokgyűrű (csak teljes gyűrű!)

---

mound:

Alacsony, különálló, kerek domb (→ hill) (1, 4).

magy: — (5) **halom**

---

mountain:

Hátságok (→ ridge) és fenékhegyek (→ seamount) hatalmas és összetett csoportja (3).

magy: — (5) **fenékhegység**

---

mountains:

Hatalmas és összetett (komplex) kiemelkedő képződmény jól ismert alosztálya (rendszerezési egysége) (1, 2).

magy: fenékhegység (5) **fenékhegyvidék**

---

ocean-basin (6!)

magy: — (5) **óceáni medence**

---

outer rise:

Az árok óceán felőli oldalán megjelenő, az óceánfenék néhány száz méter (relatív) magasságú, széles felboltozódása (10).

magy: — (5) **kül(ső)hát**

---

peak:

Feltűnő kiemelkedés, *nagyobb képződmény része*; a csúcsánál vagy pontszerű, vagy nagyon korlátozott kiterjedésű (1, 2).

(3): A kurzív részt nem adja.

magy: csúcs (5), tetőmagasság, tetőcsúcs (8)

csúcs

---

pinnacle:

Egyedül álló vagy egy hegyormot koronázó magas torony vagy spirál alakú korall- vagy kőzetoszlop (1, 2, 3).

magy: szirt (5) **bérc**

---

plain (abyssal plain):

Sík, enyhén lejtős vagy közel egy szintben fekvő terület (1, 2). (3) Kiegészíti: „abisszális mélységekben”.

magy: fenéksíkság (5), abisszális síkság (12)

fenéksíkság

---

plateau:

Tekintélyes kiterjedésű, viszonylag sík tetejű képződmény (fennsík), egy vagy több oldalán hirtelen leszakadással (1). (2): Legalább egyik oldalán, rendszerint több mint 200 m (relatív) magasságba emelkedő, tetején tekintélyes kiterjedésű, viszonylag sima tetejű tengerfenék-kiemelkedés. (3): Tekintélyes kiterjedésű, sík vagy majdnem sík terület, egy vagy több oldalán meredek leszakadással.

magy: plató (5), fennsík (8) **plató**

---

province:

Hasonló fiziografikus formációk egy csoportja révén felismerhető terület, amelynek jellemzői élesen elütnek a környező területektől (1, 3). (2): „fiziografikus” helyett „batimetrikus” formációkról beszél.

magy: vidék (5) **vidék**

---

ramp:

Különböző magasságú területeket összekapcsoló enyhe lejtő (1, 4).

magy: — (5) **rézsú**

---

range:

Egymáshoz kapcsolódó hátságok (—> ridge) vagy fenékhegyek (—> seamount) sora (1, 2).

magy: vonulat (5), tenger színe alatti hegyvonulat (8)

fenékhegyvonulat

---

ravine:

Kis kanyon (—> canyon) (1). (4): Kicsiny, kanyonszerű képződmény.

magy: — (5) **horhos**

---

reef:

Konzolidálódott (megszilárdult) kőzetekből felépülő, 20 m vagy annál kisebb mélységben elhelyezkedő, a hajózásra veszélyes forma (1). (2): „Partközeli képződmény”-nek nevezi, és külön megjegyzésben 30 m-es kritikus mélységet jelöl meg azokra a területekre, ahol mélymerülésű hajók közlekednek. (3): A tengerszinten vagy annak közelében elhelyezkedő sziklák, amelyek veszélyeztethetik a hajózást.

magy: zátony (5) **szirt, szikla(zátony)**

---

ridge:

Meredek oldalakkal (határolt) hosszú, keskeny kiemelkedés (1). (2): „Szabálytalan, egyenetlen felszín”-nel is jellemzi.

(3): A szó több jelentésű:

- Hosszú, keskeny kiemelkedés, meredek oldalakkal.
- Hosszú, keskeny kiemelkedés, amely gyakran óceáni medencéket választ el.
- A globális kiterjedésű, nagy óceáni hátságrendszer.

magy: hátság (5, 8) **hátság, selfháttság**

-----
seamounts: —

magy: fenékhegyek (5) **fenékhegyek**

-----
seapeak (6!) —> seamount!

magy: tenger színe alatti csúcs (8)
ld. fenékhegy

-----
seascarp (6!) —> escarpment

-----
sea valley —> valley

-----
shelf (continental shelf) — (island shelf; insular shelf):

Kontinenshez csatlakozó (vagy sziget körüli) öv, amely a partvonalától (az alacsonyvíz vonalától) addig a mélységig terjed, amelynél a lejtőszög rendszerint jellegzetesen megnő az óceáni mélységek felé (1, 2, 3).

magy: self (5), kontinentális self, kontinenspárkány (szigetself) (8), kontinentális párkány, kontinentális padka (9)

self (kontinentális self) —
— (szigetself)

-----
shelf break —> shelf-edge

-----
shelf-edge; shelf break:

A self külső peremének keskeny zónája, amely mentén a lejtőszög jelentős növekedése észlelhető (3).

magy: selfszegély (5) **selfperem**

-----
shelf valley:

Völgy (—> valley) a selfen, rendszerint kanyon (—> canyon) part felé eső nyúlványa (1, 2).

magy: — (5) **selfvölgy**

-----
shoal:

Nem konszolidálódott (laza) anyagokból felépülő, 20 m vagy ennél kisebb mélységben elhelyezkedő, a hajózásra veszélyes forma (1, 2). (2): Külön megjegyzésben a 30 m-es kritikus határt jelöli meg azokra a területekre, amelyeken mélymerülésű hajók közlekednek. (3): Nem konszolidálódott (laza) anyagokból álló, a hajózásra veszélyes partközeli képződmény.

magy: zátony (5) **homokzátony**

-----
sill (I):

Medencéket elkülönítő szakadék (—> gap) vagy nyereg (—> saddle) alsó része (1, 3).

magy: talp (5) **völgytalp, nyeregpont**

-----
sill (II):

Az óceáni medencéket egymástól vagy a csatlakozó tengerfenéktől elkülönítő hátság (—> ridge) vagy hát (—> rise) alacsony része (2).

magy: — (5), párkány, küszöb (8)
hát(ság)láb

-----

sill depth (6!, 7!)

magy: — (5)

küszöbmélység

-----
slope (continental slope) — (island slope):

A selfperemtől (—> shelf-edge) a tenger felé a kontinensláb (—> continental rise) kezdetéig vagy addig a pontig ereszkedő lejtő, ahol a lejtő(szög) általános csökkenése tapasztalható (1, 3). (2): A selftől (—> shelf) nagyobb mélységbe a tenger felé tartó lejtő.

magy: lejtő (5), kontinentális lejtő (8)

lejtő (kontinentális lejtő) —

— szigetlejtő)

-----
spur:

Nagyobb képződményből kifelé tartó alsóbbrendű kiemelkedés, hátság (—> ridge) vagy hát (—> rise) (1, 2, 3).

magy: nyúlvány (5)

nyúlvány

-----
submarine canyon —> canyon

-----
submarine cone —> fan

-----
submarine fan —> fan

-----
submarine trough —> trough

-----
submarine valley —> valley

-----
swell —> rise

selfhát [csak selfen!]

-----
tablemount; guyot:

Viszonylag sima, lapos tetejű fenékhegy (—> seamount) (1, 2, 3).

magy: táblahegy (5), guyot (8)

táblahegy

-----
terrace (deep sea terrace); (bench):

Viszonylag sima, néha hosszú és keskeny, vízszintes vagy enyhén lejtő felszín, amelyet meredeken ereszkedő lejtő határol az egyik, és meredek emelkedő a másik oldalon (1, 3). (2):

Tenger alatti képződményt határoló padkaszzerű alakzat.

magy: terasz (5)

terasz

-----
tongue:

A sima tengerfenék hosszúkás (nyelvszerű) benyúlása egy mellette fekvő magasabb képződménybe (1). (2): Egy lejtő oldalirányú kinyúlása.

magy: — (5)

nyelv

-----
transverse ridge:

A jelentősebb törésöveket gyakran kísérő, azokkal párhuzamosan elhelyezkedő pozitív domborzati forma, amelynek kialakulásában — a litoszféramezek mozgásirányának megváltozása miatt a lemezhatárokon fellépő — kompressziós erőhatások játszanak szerepet (11).

magy: — (5)

kereszthátság

-----
transverse valley —> gap (keresztvölgy)
-----

trench:

A tengerfenék hosszú, keskeny, jellegzetesen nagyon mély és aszimmetrikus mélyedése, viszonylag meredek oldalfalakkal (1, 3). (2): A képződmény aszimmetrikus voltát nem említi. magy: árok (5), árok, óceáni árok (8)

árok

-----
trough (submarine trough, trough valley) (I):

A tengerfenék hosszú mélyedése, jellegzetesen sík fenékkal és meredek oldalfalakkal; általában nem olyan mély, mint az árok (—> trench) (1, 3). (2): A tengerfenék hosszú mélyedése; rendszerint szélesebb és kisebb mélységű az ároknál.

magy: hasadék (5)

teknő, teknővölgy,

hasadék, katlan

-----
trough (6!) (II):

magy: teknő (8)

nagymedence

-----
trough valley —> trough (I)

-----
valley (sea valley, submarine valley):

Viszonylag kis mélységű, széles mélyedés, amelynek fenéke rendszerint folyamatosan lejt. Ez a meghatározás általában nem használatos azokra a képződményekre, amelyeknek említésre méltó része kanyonszerű jellemzőkkel rendelkezik (1, 3). (2): „Enyhe lejtésű oldalakkal” is jellemzi.

magy: völgy (5, 8)

völgy, fenékvölgy

A magyar ábécé szerint rendezett fogalmakat és közneveket (az angol megfelelők fel-
tüntetésével) a *II. táblázat*ban foglalom össze.

A felsorolt fogalmak, illetve földrajzi köznevek között számos olyan van, amellyel földrajzi nevekben még nem találkoztam. Ilyenek pl. küszöbmélység, völgytalp, selfperem stb. Az eddig elfogadott földrajzi nevekben ténylegesen előforduló közneveket a *III. táblázat* tartalmazza.

A terminológiai és nómenklatúrabeli összhang csak a földrajzi nevek utótagjának helyes kiválasztását biztosítja. Ezen kívül az előtagok vagy megkülönböztető elemek helyes megállapításának kérdése is figyelmet érdemel.

A földrajzi név előtagjai, megkülönböztető elemei

Mielőtt a kérdés vizsgálatába mélyednék, hangsúlyoznom kell azt, hogy a földrajzi nevekkel kapcsolatban használt elő- és utótag fogalmak csak a magyar nevek esetében egyértelműek. Nyelvünkben ugyanis a földrajzi név egyediesítő, megkülönböztető elemei mindig a név első részét alkotják, azaz előtagok. Minden esetben ezt követi a földrajzi köznévi rész – az utótag. (Számos idegen nyelvben azonban az egyediesítő, megkülönböztető elem(ek) és a földrajzi köznév néven belüli elhelyezkedése vagylagos – bármelyik állhat a név elején és végén is –, illetve a köznév áll a név elején.)

A magyar nyelvben a földrajzi köznévi utótag nélküli ún. *hiányos nevek* sem jelentenek kivételt a fenti szabály alól: *Duna, Balaton, Bakony* stb. Ezekben az esetekben a köznév-

nek (utótagnak) megfelelő földrajzi fogalom állhat a név után – *Duna* folyam, *Balaton* tó, *Bakony* hegység – segítve az értelmezést, de mivel nem része a névnek, kötőjel nélkül követi azt. Az ilyen nevek egy része nem más, mint tulajdonnévvé vált földrajzi köznévként. Ismert magyar példák: *Fertő*, *Séd*, *Bükk* stb. Nyelvünkben azonban a név részeként ezek nem kapnak határozott névelőt, mint pl. az angolban: *The Gully*, csupán a nagy kezdőbetű utal arra, hogy arról a bizonyos *Bükk*ről vagy *Séd*ről van szó a többi *-bükk* és *-séd* közül.

A földrajzi nevek előtagjainak írására levont következtetések

A következőkben több ezer magyar, angol német, orosz és cseh tengerfenék-domborzati név elemzése nyomán a földrajzi nevek előtagjainak írásmódjára levont következtetéseket, mint szabályrendszert foglalom össze:

A) Az *alpnév* után álló *-i* képző kérdése:

1.) A korábban létező földrajzi nevekből – az eredeti teljes név megtartásával – képzett új földrajzi nevekből az eredeti névhez *-i* képző járul:

Bellsund → Bellsundi-teknővölgy,
Madagaszkár → Madagaszkári-medence,
Hunter-sziget → Hunter-szigeti-hátság.

Kivéve a különírott, kételemű idegen neveket:

Puerto Rico → Puerto Rico-árok,
Sierra Leone → Sierra Leone-medence.

Ugyancsak kivételt képeznek a köznévi utótag nélküli, egytagú folyónevek:

Amazonas → Amazonas-hordalékkúp,
Kongó → Kongó-kanyon.

2.) Már meglévő földrajzi névből képzett új névben nem szerepel az *-i* képző, ha az eredeti név földrajzi köznévi utótagja az új névből kiesik. (Azt is mondhatnánk, hogy a kieső földrajzi köznévként „magával viszi” az *-i* képzőt):

Barrow-fok → Barrow(-foki)-szurdok → Barrow-szurdok,
Mariana-szigetek → Mariana(-szigeteki)-árok → Mariana-árok.

B) Az *égtájnevek* után álló *-i* képző kérdése:

1.) Az *égtájnevek* felhasználásával történő előképzéskor az *égtájnév* végén *-i* képző áll:

a) A páros (vagy többes) nevek esetében az *égtájmegjelölés -i* képzős akkor, ha az a névadóhoz viszonyított helyzetre utal:

Mariana-szigetek → Mariana(-szigeteki)-medence → Mariana-medence
→ Keleti- és → Nyugati-Mariana-medence.

(Nincs Keleti- és Nyugati-Mariana-szigetek, nem hátraképzés.)

b) A páros (vagy többes) nevek esetében az *égtájmegjelölés -i* képzős akkor is, ha csupán a képzett nevekként jelölt területek egymáshoz (és nem a névadóhoz) viszonyított helyzetére utal:

Scotia-tenger → Scotia(-tengeri)-medence → Scotia-medence
→ Nyugati- és → Keleti-Scotia-medence.

(Nincs Keleti-, illetve Nyugati-Scotia-tenger, nem hátraképzés.)

2.) Hátraképzés esetén az *alpnévben* szereplő *égtájmegjelölés* nem változik:

a) Az *égtájmegjelölés -i* képzős, ha az *alpnévben* is az:

Déli-Georgia → Déli-georgiai-hát,
Déli-Sandwich-szigetek → Déli-Sandwich(-szigeteki)-árok → Déli-Sandwich-árok.

b) Az égtájmegjelölés, az alapnévnek megfelelően, -i képző nélkül áll:

Közép-Amerika → Közép-amerikai-árok,
Nyugat-Európa → Nyugat-európai-medence.

C) Az előtagok magyaros írásának, fordításának elkerülése:

1.) Az emlékeztető, beszélő neveket nem fordítjuk le.

a) Hajónevek:

Atlantis Seamount → Atlantis-fenékhegy (nem Atlantisz),
Northwind Ridge → Northwind-hátság (nem Északi szél).

b) Expedíciónevek:

Northern Holiday → Northern Holiday-fenékhegy.

c) Más, nem azonosítható eredetű nevek:

ущелье Сотрудничества → Szotrudnyicsesztvo-völgy (nem Együttműködés).

2.) Az általános földrajzi jellegű jelzők közül az alakra, formára utaló neveket sem fordítjuk le.

Hook Ridge → Hook-hátság (nem Horog),
Horseshoe Seamounts → Horseshoe-fenékhegyek (nem Patkó).

3.) A hiányos (köznevet nem tartalmazó) neveket nem fordítjuk. (Többnyire alakra utalóak.)

The Cow Pan, basin (nem Marhakarám),
The Gully, canyon (nem Szurdok),
The Stone Fence, escarpment (nem Kőkerítés).

4.) Ne fordítsuk a számnevet (számnévi jelzőt), ha az a földrajzi név belső tagjaként fordul elő!

Long Forties, bank → Long Forties-pad
(nem Hosszú-Negyvenesek vagy Hosszú-Negyvenesek-pad).

5.) A betűszókat ne oldjuk fel és ne fordítsuk, csupán a nem latin betűseket írjuk át az átírási szabályoknak megfelelően és nagybetűsítsük azokat!

Arlis Spur (Arctic Research Laboratory Island) → ARLIS-nyúlvány,
котловина С[еверный] П[олуостров] → (SP Basin) → SZP-medence.

6.) Ne erőltessük a magyarban egyszerűen nem kifejezhető fogalmak fordítását:

котловина Подводников → (Podvodnikov Basin; pánev Ponokáru; Becken der Unterseebootfahrer) → Podvodnyik-medence (nem Merülőhajó-vezető).

D) Az eredetileg nem latin betűs (elsősorban az orosz eredetű nevek) írásakor a „földrajzi név... részleges fordításával egyidejűleg visszaállítjuk a nem lefordított rész alapalakját...” (Hadrovics L. [főszerk.], 1985):

котловина Подводников → Podvodnyik-medence,
ущелье Сотрудничества → Szotrudnyicsesztvo-völgy,
Wrangel Plain → Vrangeli-fenéksíkság.

E) Fordítandó előtagok:

1.) A számnévvel (számnévi jelzővel) kezdődő neveket lefordítjuk:

Sixtymile Bank, seamount → Hatvanmérőföldes-fenékhegy,
Thirtymile Bank, ridge → Harmincmérőföldes-hátság.

2.) Lefordítandók az általános földrajzi jellegű jelzők közül a helyzetre és az alapformára utaló típusúak. Ezek a következők:

North, Northern → Észak-, Északi-

South, Southern → Dél-, Déli-

East, Eastern → Kelet-, Keleti-

West, Western → Nyugat-, Nyugati-

Central → Központi-

Mid → Közép(só)-

Middle → Középső-

Great → Nagy-

Little → Kis-

Inner → Belső-

Outer → Külső-, Elő-

Ezeket nemcsak az angolból, hanem bármely más nyelvű forrásmunkából származó nevek esetében lefordítjuk.

Eastern Shoals → Keleti-zátonyok,

Outer Shoal → Külső-zátony.

Kivéve az egybeíró (pl. skandináv) nyelvekben, az általános földrajzi jellegű jelzőből és köznévből álló (kételemű, de egybeírt) név továbbképzésével kialakult új neveket. Ekkor a kételemű előtag egybeírt marad és felveszi az -i képzőt:

Forlandsbanken → Forlandi-pad,

Vestfjord Valley → Vestfjordi-teknővölgy.

3.) „Fordítani” kell azokat a földrajzi jellegű jelzőket is, amelyeket -i képzővel nyerünk olyan földrajzi nevekből, melyeknek van magyar exonimájuk:

Lisboa Canyon → Lisszaboni-kanyon,

Azores-Gibraltar Ridge → Azori-Gibraltári-hátság.

4.) Általában „fordítani” kell az előtagot, ha van korábbról létező exonima-előzménye:

Celtic Shelf → Kelta-self (Kelta-tenger),

Kong Karls Basin → Károly király-selfmedence (Károly király-föld).

5.) A foglalkozásnevek fordítandók. Vagy egyes objektumokat vagy képződménycsoportokat jelölnek:

a) Csoportnevek:

Bathymetrists Seamounts → Mélységmérő-fenékhegycsoport,

Mapmaker Seamounts → Térképész-fenékhegycsoport,

Mathematicians Seamounts → Matematikus-fenékhegycsoport.

b) Egyedi képződmények nevei:

отрог Геофизиков → (Geofizikov Spur) → Geofizikus-nyúlvány,

долина Гидрографов → Hidrográfus-repedésvölgy.

F) Egyszerűsítések:

1.) A földrajzi nevek idegen elemekből álló részeit ne tömbösítsük!

East Novaya Zemlya Trough → Keleti Novaja Zemlja-teknő,
West Novaya Zemlya Trough → Nyugati Novaja Zemlja-teknő-völgy.

2.) Tömbösíthetők a magyar elemekből álló, háromtagúnál több tagú nevek:

Csendes-óceáni-medence → Keleti-Csendesóceáni-medence,
Pacific-Antarctic Ridge → Csendesóceán-Antarktiszi-hátság.

G) Egyéb kritikus nevek:

1.) Amerasia Basin → Amerázsiai medence:

(vö. Eurázsia, Ausztrálázsia, Afroázsia stb.)

2.) Frants-Viktoriya Trough → Ferenc–Viktória-teknővölgy:

(a Ferenc József-föld és a Viktória-sziget között).

H) A magyar nyelvben meghonosodott, hagyományos névnek tekinthető „exonimákat” nem kell megváltoztatni akkor, ha a név a helyesírásnak megfelel és jól tükrözi a megnevezett képződmény morfológiai-szerkezeti sajátosságait.

„Összevont” objektumok neve:

Atacama Trench: see Peru Chile Trench → Peru–Chilei-árok.

Helyes a résznevek megtartása is!

Peru–Chilei-árok = Perui-árok + Atacama-árok + Tűzföldi-árok.

Összefoglalás

A térképi névanyag e speciális részének – a tengerfenék-domborzati képződmények magyar neveinek – meghatározása, helyes – mind a magyar névképzési szabályokat, mind a megfelelő földtudományi ismereteket figyelembe vevő – megalkotása a térképkészítési gyakorlat során felvetődő valós kérdések megválaszolását jelenti, nem valamiféle „önmagáért való” tudományos tevékenységet.

E munkának az előzőekben összefoglalt bemutatásán keresztül jól láthatóvá válik, hogy ezen a területen a „tisztá” elméleti tevékenység kizárt, és nem vezethet eredményre. Idő kell a felismert, vagy annak vélt nyelvi szabályok letisztulásához. Igen sok név tételes vizsgálata erősítheti csak meg a szabályok létét, de sok név elemzése szükséges a hibás felismerés elvetéséhez is. A nyelv bonyolult és kivételek gyakran akadnak. A térképen megjelenő kivételek névtörténeti vizsgálata azonban – amellyel csupán érintőlegesen foglalkoztam – számomra megerősítette az előzőekben összefoglalt névalkotási szabályok működését nyelvünkben. Ezt egyetlen példával mutatom be:

Labrador → *Labrador-tenger* (hiányzik az -i képző!).

A történeti előzmény viszont a *Labrador-félsziget* (Világatlasz, 1958), de a Képes politikai és gazdasági világatlasz (KPGVA, 1966) már csak *Labrador*. Az is nyelvi törvényszerűség tehát, hogy az ismert(nek feltételezett) földrajzi nevekben a köznévi „lekopik”: Börzsöny, Cserhát, Mátra, Bükk (hegység), Duna (folyam) stb. A kivételek erősítik a szabályt, mint annyi más esetben. Ez a kérdéskör is további vizsgálatokat érdemel.

Az ismertetett elvek figyelembevételével elkészült „A Jeges-tenger földrajzinév-tára” (Márton M., 1988–1991). Jelenleg az Eötvös Loránd Tudományegyetem Térképtudományi tanszékén készül „Az Északi-Atlanti-óceán földrajzinév-tára”. Ha e kézirat anyagok széle-

sebb körű publikálására lehetőség adódik, talán ezen – az ismeretekben gyorsan gyarapodó – területen is egységes névalkotás és névhasználat honosodhat meg hazánkban.

Idézett irodalom

- Báldi Tamás (1978): A történeti földtan alapjai
Tankönyvkiadó, Budapest, 1978
- Balogh Lajos–Ördögh Ferenc [szerk.] (1989): Nyelvtudomány és művelődéstörténet
Zalaegerszeg Város Tanácsa VB Művelődési Osztálya, Zalaegerszeg, 1989
- Bolsaja Szovjetszkaja Enciklopedija
Izdatyelsztvo „Szovjetszkaja Enciklopedija”, Moszkva
- Bott, Martin H. P. (1982): The Interior of the Earth
Edward Arnold, London, 1982
- Bonatti, Enrico and Crane, Kathleen (1984): Oceanic Fracture Zones
Scientific American, Vol. 250, No. 5, pp.: 36–47; May 1984
- Borgese, Elisabeth Mann (1983): The Law of the Sea
Scientific American, Vol. 248, No. 3, pp.: 28–35; March 1983
- Bulla Béla [szerk.] (1952): Általános természeti földrajz I.
Tankönyvkiadó, Budapest, 1952
- Haack Weltatlas
VEB Hermann Haack Geographisch-Kartographische Anstalt, Gotha, 1984
- Fábián Pál–Földi Ervin–ifj. Hőnyi Ede (1965):
A földrajzi nevek és megjelölések írásának szabályai
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965
- Földi Ervin–ifj. Hőnyi Ede (1965): A térképi névírás időszerű kérdései
Földrajzi Közlemények, XIII. (LXXXIX.) kötet, 2. szám, 1965; pp.:141–150
- Földi Ervin (1979): Előterjesztés a tenger alatti domborzati nevekről
(FNB 32. Ülés jegyzőkönyve), Budapest, 1979
- Földi Ervin (1991): Megjegyzések dr. Márton Mátyás: Tengervízzel fedett felszínek
ábrázolása kisméretarányú térképeken c. kandidátusi értekezéséhez
az 1991. május 21-én megvitatott szöveg alapján
(Kézirat)
- Gazetteer of Undersea Features (Second Edition)
Geographic Names Division, Washington, D. C., 1971
- Gazetteer of Undersea Features (Third Edition)
Defense Mapping Agency, Washington, D. C., 1981
- GEBCO összkiadás szöveges melléklet
Canadian Hydrographic Service, Ottawa, Canada, 1984
- General Bathymetric Chart of the Oceans (GEBCO)
Canadian Hydrographic Service, Ottawa, Canada, 1975–1982
- Gierloff-Emden, H. G. (1980): Geographie des Meeres
Walter de Gruyter, Berlin*New York, 1980
- Haltenberger Mihály (1965): Tengerészeti földrajz
Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1965
- Hédervári Péter (1974): Születő óceánok – haldokló tengerek
Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1974
- Horváth Ferenc (1972): A szilárd Föld fizikája
Tankönyvkiadó, Budapest, 1972
- J. Soltész Katalin (1979): A tulajdonnév funkciója és jelentése
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979

- Képes politikai és gazdasági világtlasz
Kartográfiai Vállalat, 1966
- Kéz Andor: A víz természeti földrajza
in: Bulla Béla [szerk.] (1952): Általános természeti földrajz I.
Tankönyvkiadó, Budapest, 1952; pp.: 354–531
- Koch Nándor (1960): A tenger
in: Tasnádi Kubacska András [szerk.]: A Föld
Gondolat Kiadó, Budapest, 1960; pp.: 211–239
- Kuruc Andor (1982): Tengerek földrajza
Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1982
- Laursen, Dan (1972): The Place Names of North Greenland
C. A. Reitzels Forlag, København, 1972
- Márton M. (1985): Az óceán- és tengerfenék domborzata
Tenger alatti felszínek ábrázolása kisméretarányú térképeken
(Doktori értekezés)
ELTE, Bp.; 129 o., 65 ábra
- Márton M. (1986): A tengerfenék domborzatának nevei
Geodézia és Kartográfia, 38. évf. 3. szám, 1986; pp.: 180–185, 1 ábra
- Márton M. (1987): Az óceán- és tengerfenék képződmények földrajzinév-tára
Geodézia és Kartográfia, 39. évf. 1. szám, 1987; pp.: 39–43
- Márton M. (1988–1991): A Jeges-tenger földrajzinév-tára
(Kézirat)
Kartográfiai Vállalat, Bp.; 79 o., 4 térképmelléklet
- Márton M. (1989): Tengerfenék-képződmények földrajzinév-tára
in: Balogh L. –Ördögh F. [szerk.]: Névtudomány és Művelődéstörténet
Zalaegerszeg Város Tanács VB Művelődésügyi Osztálya,
Zalaegerszeg, 1989; pp.: 139–143
- Márton M. (1991): Tengervízzel fedett felszínek ábrázolása kisméretarányú térképeken
(Kandidátusi értekezés)
KV–ELTE–MTA, Bp.; 151 o., 90 o. melléklet
- Nagy világtlasz
Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1985
- Randall, Richard R. (1980): New Terms and Definitions of Minor Undersea Features
Technical Papers of the American Congress on Surveying and Mapping
(Fall Technical Meeting, 1980), pp.: (Ms-1-D-)1–5
- Richard, J. (1912): Oczeánográfia
Kir. Magyar Természettudományi Társulat, Budapest, 1912
- Seznam hlavních názvů tvarů mořského dna
Československá Akademie Věd Geografický Ústav Brno, Brno, 1973
- Szabó László [szerk.] (1968): Általános természeti földrajz
Tankönyvkiadó, Budapest, 1968
- Szabó László (Udvarhelyi Károly nyomán) (1968): A víz földrajza
in: Szabó László [szerk.]: Általános természeti földrajz
Tankönyvkiadó, Budapest, 1968; pp.: 511–620
- Tasnádi Kubacska András [szerk.] (1960): A Föld
Gondolat Kiadó, Budapest, 1960
- Velký atlas Světa
Geodetický a kartografický podnik v Praze, n. p., 1988
- Világtlasz
Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1959

I. TÁBLÁZAT

A mai magyar tengerfenék-domborzati nevek történeti előzményei

A táblázat az alábbi forrásmunkák alapján készült:

1. Richard, J. (Ford.: Pécsi Albert): Oczeánográfia
K. M. Természettudományi Társulat, Budapest, 1912, p. 576
42. rajz. Az Atlanti-óceán batimetrikus térképe (66–67. o.),
44. rajz. Az Indiai-óceán batimetrikus térképe (70–71. o.),
49. rajz. A Csöndes-óceán batimetrikus térképe (76–77. o.)
2. Kéz Andor: A víz természeti földrajza
in: Bulla Béla [szerk.]: Általános természeti földrajz
Tankönyvkiadó, Budapest, 1952, pp.: 354–531
89. ábra. Az Atlanti óceán mélységtérképe (367. o.),
90. ábra. Az Indiai és Csendes óceán mélységtérképe (369. o.)
3. Koch Nándor: A tenger
in: Tasnádi Kubacska András [szerk.]: A Föld
Gondolat Kiadó, Budapest, 1960, pp.: 211–288
9. ábra. Az Atlanti-óceán vázlatos mélységtérképe (234. o.),
10. ábra. Az Indiai- és a Csendes-óceán vázlatos mélységtérképe (235. o.)
4. Haltenberger Mihály: Tengerészeti földrajz
Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1965, p. 264
46. ábra. Az Atlanti-óceán fenéklasztikája (71. o.),
83. ábra. A Csendes- és az Indiai-óceán fenéklasztikája (106–7. o. között)
5. Szabó László (Udvarhelyi Károly nyomán): A víz földrajza
in: Szabó László [szerk.]: Általános természeti földrajz
Tankönyvkiadó, Budapest, 1968, pp.: 511–620
216. ábra. Az Atlanti-óceán mélységtérképe (525. o.)
6. Kuruc Andor: Tengerek földrajza
Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1982, p. 472
8. ábra. A fontosabb mélytengeri árkok (24. o.),
9. ábra. Az Atlanti-óceán fenékdomborzata (25. o.),
10. ábra. Az Indiai-óceán fenékdomborzata (32. o.),
11. ábra. A Csendes-óceán fenékdomborzata (34. o.)

Pécsi Albert (1912), Richard, J. nyomán	Kéz Andor (1952)	Koch Nándor (1960)	Haltenberger Mihály (1965)	Szabó László (1968)	Kurucz Andor (1982)
Atlanti-óceán	Atlanti-óceán	Atlanti-óceán	Atlanti-óceán	Atlanti- óceán	Atlanti-óceán
					Nansen-küszöb
Északsarki medence			Grönlandi- medence		Grönlandi- medence
			Norvégiai- medence		Norvég- medence
			Izland-küszöb		Skócia- grönlandi- küszöb
			Färöer-küszöb		
			Shetland- küszöb		
	Rockall-küsz.			Rockall- küszöb	Rockall-küszöb
			Izland- medence		
	Ny.európai medence	Nyugat-európai- m.	Nyugat- európai- medence	Európa- med.	Nyugat- európai- medence
	Vizcayai küszöb		Biscaya- küszöb		
	Spanyol med.	Spanyol-m.	Ibériai- medence	Spanyol- med.	
Azor plató	Azori küszöb		Azorok- küszöb	Azori- küszöb	Azori-küszöb
Monaco üst	Ész.-Kanári med.	Kanári-m.	Észak-kanári- medence	Észak- Kanári med.	
			Kanári- küszöb		
	Dél-Kanári- med.		Dél-kanári- medence	Dél-Kanári med.	
Verdefoki plató	Zöldfoki küszöb		Verdefoki- küszöb	Zöldfoki- küszöb	
	Zöldfoki- medence	Zöldfoki-m.	Verdefoki- medence	Zöldfoki med.	Zöldfoki- medence
	Sierra-Leone küszöb		Sierra Leone- küszöb	Sierra- Leone- küsz.	Sierra Leone- küszöb
	Sierra-Leone med.	Sierra Leone-m.	Sierra Leone- medence	Sierra Leone- med.	Sierra Leone- medence
	Liberia küszöb		Liberia-	Liberia	Libéria-küszöb

			küszöb	küszöb	
	Guinea-medence	Guineai-m.	Guinea-medence	Guinea-med.	Guineai-medence
	Guinea küszöb		Guinea-küszöb	Guinea-küszöb	Guineai-küszöb
	Angola-medence	Angola-m.	Angola-medence	Angola-medence	Angola-medence
	Walfisch-hátság	Bálna-hs	Bálna-hát	Wallisch-hátság	Walfish-küszöb
	Fokföldi-med.	Fokföldi-m.	Kap-medence	Fokföldi-med.	Fokföldi-medence
	Fokföldi küszöb		Kap-küszöb	Fokföldi-küszöb	Kap-küszöb
	Agulhas-medence	Agulhas-m.		Aoulnas-med.	Agulhas-medence
Reykjanes hát	Északatlanti-küszöb	Középatlanti-hátság	Észak-atlanti-küszöb	Észak-Atlanti-küszöb	Közép-atlanti hátság
Atlanti hát					
Tizard árok	Romancha árok	Romanche-árok		Romarcha árok	Romanche-árok
Atlanti (Challenger) hát	Délatlanti-küszöb		Dél-atlanti-küszöb	Délatlanti-küszöb	Közép-atlanti hátság
	Atlanti-Indiai küszöb			Atlanti-Indiai küsz.	
Keletatlanti árok					
Délafrikai (Buchanan) árok					
Keletatlanti árok					
Nyugatatlanti árok					
Baffin öböl(?)					
				Davis-küszöb	Davis-küszöb
	Labrador-med.	Labrador-medence	Labrador-medence	Labrador-med.	Labrador-tenger(?)
	Labrador küszöb			Labrador-küsz.	Labrador-küszöb
	New-foundland medence	Új Foundlandi-m.		New-Foundland med.	Új-foundlandi-medence
	Newfoundlandi küszöb			New-Foundlandi küszöb	Új-foundlandi-küszöb

Északamerikai medence	Északamerikai-medence	Észak-amerikai-m.	Észak-amerikai--medence	Észak-Amerikai medence	Észak-amerikai- - medence
Nares árok					
Mexicoi medence					
					Cayman-árok
		Porto-Rico-árok	Puerto-Rico-árok		Puerto Rico-árok
	Porto Rico küszöb		Puerto Rico-küszöb	Porto-Rico-küszöb	Puerto Rico-küszöb
	Guyana medence	Guayanai-m.	Guayanai-medence	Guyana-med.	Guyanai-medence
	Para küszöb		Para-küszöb	Para-küszöb	Pará-küszöb
Caraib medence					
	(Északi-)Brazíliai - medence	Brazíliai-m.	Észak-brazíliai-medence	Északi-Brazíliai medence	Észak-brazíliai-medence
	Trinidad-küszöb		Trindade (Trinidad)-küszöb		Trinidad-küszöb
	(Déli-)Brazíliai-medence		Dél-brazíliai-medence	Déli-Brazíliai medence	Dél-brazíliai-medence
Bromley plató	Rio Grande-küszöb		Rio Grande-küszöb	Rio Grande-küsz.	Rio Grande-küszöb
Argentínai medence	Argentínai-medence	Argentínai-m.	Argentínai-medence	Argentínai-medence	Argentínai-medence
Délgeorgiai plató	Dél-Sandwich küszöb		Dél-sandwich-küszöb	Dél-Sandwich-küszöb	
		Déli-Sandwich-árok			Dél-Antilla-árok
			Dél-antilla-medence		Dél-Antilla-medence
Ross árok	Délsarki-medence	Délsarki medence	Atlanti-Indiai délpólaris-medence	Délsarki-medence	Délsarki-medence
Indiai-óceán	Indiai-óceán	Indiai-óceán	Indiai-óceán	Indiai-óceán	Indiai-óceán
Arab öböl	Arab-m.		Arab-medence		Arab-medence
Bengal öb[öl]	Bengáli-öb				
	Carlsberg-háts		Carlsberg-hát		Carlsberg-hátság

	Középindiai-küszöb		Központi-Indiai- küszöb		Közép-indiai-hátság
	Szomáli m.		Szomáli-medence		Szomáli-medence
			Maszkarénya-medence		
	Madagaszkári m.		Madagaszkár-medence		Madagaszkári-medence
			Natal-medence		
			Délnyugat-Indiai-medence		Központi Indiai-óce-áni-medence
Chagos hát			Csagosz-hát		Chagos-hátság
Andaman medencze			Andamán-medence		
			Központi-Indiai-medence		Keeling-medence(?!)
Seychelles plató					
Sunda árok	Jávai-kettős-á.	Szunda-árok	Szunda-árok		Szunda-árok
Wharton mélység	Ausztrál-Indiai-medence		Keeling-medence		Indiai-ausztráliai-medence
			Északnyugat-Ausztráliai-medence		Indiai-ausztráliai-medence
			Nyugat-Ausztráliai-medence		Nyugat-ausztráliai-medence
			Délkelet-Indiai-medence		
Rodriguez plató					
Agulhas pad					
	Agulhas med.		Agulhas-medence		Agulhas-foki-medence
Crozet hát	Crozet-küsz.		Crozet-küszöb		
	Bouvet-küszöb				
Kerguelen plató	Kerguelen-Gauss- hátság		Kerguela-Gaussbeg-küszöb		
Kerguelen mélység	Indiai-Délsarki-m.		Atlanti-Indiai-Délpoláris-medence		Afrikai-antarktikus-medence
Indiai medencze	Délausztráliai-m.		Dél-Ausztráliai-		Dél-ausztráliai medence

			medence		
	Macquarie kűsz.		Macquarie- kűszöb		
			Indiai- Délpoláris- medence		
Csendes- óceán	Csendes- óceán	Csendes-óceán	Csendes- óceán	Csendes- óceán	Csendes-óceán
Ochoczi medence					
Bering med[ence]					
Madry árok					
Aleuta árok	Aleut-Alaszka á.	Aleuták-árka	Aleuti-árok		Aleut-árok
Tuszkarora árok	Kurilok-árka		Kurili-árok		Kurili- Kamcsatka- árok
	Nagy-Japáni-á.		Japán-árok		Japán-árok
	Bonin-árok		Mariana- (Bonin-, Guam)-árok		Bonin-árok
		Japán-(?!) és Ryu- Kyu-árok	Riukiu-árok		Ryukyu-árok
Murray üst					
Tanner üst					
Philippines med[ence]	Fülöp-med.		Philippin- medence		
Swire üst	Fülöp-á.	Fülöp-szigetek- árka	Philippin-árok		Fülöp-árok
Khinai med[ence]					
			Szulu- medence		
			Celebesz- medence		
			Banda- medence		
Challenger árok	Marianák-árka	Mariana-árok	Mariana- (Bonin-, Guam)-árok [=Yap]		Mariana-árok
Carolina (Brooke) árok			Mariana- medence		
	Palau-á.	Nyugati Karolinák-árkai	Palau-árok		Palau-árok
					Nyugat- Karolina-árok

					[=Yap]
			Kelet-Karolinai-medence		
		Új-Pomerániai-árok	Nyugat-Karolinai-medence		
			Salamon(?!) (Új-Britannia)-árok		Új-Britannia-árok
	Bougainville-árok				Bougainville-árok
		Salamonszigetek-árka	Salamon (Új-Britannia(?!))-árok		San Cristobal-árok
			Salamon-medence		Torres-árok
			Észak-Pacifikus-medence		Észak-csendes-óceáni-medence
	Hawaii-hátság		Hawaii-hát		Hawaii-hátság
			Guatemalai (Mexikói)-árok		Közép-amerikai-árok
Ammen árok					
Belknap üst					
Grey üst					
			Közép-Pacifikus-medence		Kelet(?!)-csendes-óceáni-medence
	Fanning-háts.		Fanning-hát		Fanning-hátság
					Közép-csendes-óceáni-medence
	Karolina-m.				
Campbell üst					
Miller üst					
Galapagos plató			Galápagos-küszöb		
Hilgard üst					
Chile-Perui (Buchan) medencze	Peru-Chile-medence		Peru-medence		Peru-medence
	Sunda-self				
	Timor-Sahul-self				
Carpenter med[ence]			Korall-medence		Korall-medence

			Hebrida-hát		
Agassiz m[edence]			Új-Hebrida-medence		
	Új-Hebridák árka	Új-Kaledóniai-árok	Új-Hebrida-árok		Új-Hebrida-árok
			Kaledoniai-hát		
			Új-Zélandi-hát		
	Tasman-med.		Kelet-Ausztráliai-medence		Kelet-ausztráliai-medence
Tonga [árok]	Tonga á.	Tonga-árok	Tonga-árok		Tonga-árok
Albatross plató	Keletpacifikus-hosszanti-küszöb		Kelet-Pacifikus hosszanti küszöb		Kelet-csendes-óceáni küszöb
			Juan Fernandez-küszöb		Juan Fernandez-küszöb
Fidji med[ence]	Fidji-m.		Fidji-medence		
			Tonga-hát		
	Fidji-hátság		Fidji-hát		
			Kermadec-hát		
Kermadec [árok]	Kermadec-á.	Kermadec-árok	Kermadec-árok		Kermadec-árok
Aldrich mélység	Antipodus-m.		Dél-Pacifikus-medence		Dél-csendes-óceáni-medence
Haeckel árok	Atacama-árok		Atacama-árok		Peru-Atacama-árok
Milne Edward üst	Peru-árok				Peru-Atacama-árok
Krummel üst					
Richard üst					
	Délpacifikus-keresztküszöb		Dél-Pacifikus harántküszöb		
	Bellinghausen-m.		Pacifikus-Délsarki-medence		Pacifikus délsarki-medence
Barker medence					Bellinghausen-medence

II. TÁBLÁZAT

Magyar tengerfenék-domborzati fogalmak és földrajzi köznévi utótagok

árok	trench	fenékhegyvidék	mountains	katlan	(submarine trough)
árokgyűrű	moat (seamoat)	fenékhegyvonulat	range		trough (I)
barázda	furrow	fenéksíkság	(abyssal plain) plain	kereszthátság	transverse ridge
bérc	pinnacle	fenékvölgy	(sea valley) (submarine valley)	keresztvölgy	(abyssal gap) gap transverse valley
csatornaág	(channel) seachannel	gát	levee	[kontinenshatár?]	[borderland] [continental borderland]
csúcs	peak	gerinc	crest	kontinensláb	continental rise
dóm	dome	halom	mound	kontinensszegély	continental margin
fal	escarpment (scarp) (seascarp)	hasadék	(submarine trough) trough (I)	kontinentális lejtő	continental slope
fenékcsatorna	(channel) (deep sea channel) seachannel	hát	rise	kontinentális self	continental shelf
fenékdomb	hill (seahigh)	hátság	ridge	kordillera/ /fenékhegylánc/ /hátságrendszer	cordillera
fenékdombvidék	(abyssal hills) hills	hát(ság)láb	sill (II)	kül(ső)hát	outer rise
fenékhegy	seamount	hátságrendszer/ /fenékhegylánc/ /kordillera	cordillera	küszöbmélység	sill depth
fenékhegycsoport	seamount group	homokzátony	shoal	lejtő	slope
fenékhegyek	seamounts	hordalékkúp	cone (deep sea cone) (submarine cone)	lyuk	hole
fenékhegyláb	apron	hordaléklejtő	(deep sea fan) fan (submarine fan)	magaslat	knoll (seaknoll)
fenékhegylánc/ /hátságrendszer/ /kordillera	cordillera	horhos	ravine	medence	basin
fenékhegység	mountain	kanyon	canyon (submarine canyon)	mellékág	fork
fenékhegysor	seamount chain			mélység	deep
				mélység (számérték)	depth
				mélytengerfenék	(deep sea floor) sea-floor

nagymedence
trough (II)
nyelv
tongue
nyereg
saddle
nyeregpon
sill (I)
nyúlvány
spur
óceánfenék
ocean basin floor
óceáni árok
trench
óceáni medence
ocean basin
pad
bank
(marine bank)
padka
bench
párkány
ledge
plató
plateau
repedésvölgy
median valley
(rift)
(rift valley)
rézsú
ramp
sáncárok
moat
(sea moat)

self
shelf
selfbarázda
furrow
selfhát
rise
swell
selfháttság
ridge
selfmedence
basin
selfperem
(shelf break)
shelf-edge
selfsík
flat
selfvölgy
shelf valley
sík <angol gap>
flat
szakadék <angol gap>
gap (?)
szigetláb
(insular apron)
island apron
szigetlejtő
(insular slope)
island slope
szigetself
(insular shelf)
island shelf
sziklazátony/szirt
reef

szirt/sziklazátony
reef
szurdok
gully
táblahegy
guyot
tablemount
teknő
(submarine trough)
trough (I)
teknővölgy
trough valley
terasz
(bench)
(deep sea terrace)
terrace
törésöv
fracture zone
üst
caldron
vidék
province
völgy
(sea valley)
(submarine valley)
valley
völgytalp
sill (I)

III. TÁBLÁZAT

Az eddig elfogadott földrajzi nevekben ténylegesen előforduló köznévi utótagok

árok	homokzátony,	self
fal	homokzátonyok	selfhát
fenékcsatorna	kanyon	selfmedence
fenékhegy, fenékhegyek	katlan	selfsíkság
fenékhegycsoport	kereszthátság	selfvölgy
fenékhegysor	magaslat	szakadék
fenékhegyvidék	medence	sziklazátony, sziklazátonyok
fenéksíkság	mélység	szurdok
fenékvölgy	nagymedence	táblahegy
hasadék	nyúlvány	teknő
hát	pad, padok	teknővölgy
hátság	plató	terasz
hordalékkúp	repedésvölgy	törésöv
hordaléklejtő	sáncárok	zátony